

Книги (в) картини Books (in) Paintings

Мирослав Дачев

Национална академия за театрално и филмово изкуство (България)

Miroslav Dachev

National Academy for Theatre and Film Arts (Bulgaria)

По-лесно за читателя е да повярва, че книгата на Мони Алмалех „*Цветът в Петокнижието*“ (2006) започва с думите „Библейска херменевтика“, отколкото с „маслен пастел и суха игла“¹. Но още когато държим в ръцете си книгата, преди да я отворим, погледът отскача от заглавието и се впира в богатото на асоциации изображение под него. Книгата, това разбираме след като разлистим, има подзаглавие – „Езикова картина на света“. Като *картина на света* започваме да мислим и изображението. При следващото разлистване научаваме, че това е картина на самия автор, доста по-ранна (1993), със заглавие „*Усещане за Ерусалим*“. *Ерусалим като света*: трябва ли да пробягаме идеите, пронизващи през вековете три религии, да отърсим кръвта от кръстоносните походи и да стигнем до болезненото *днес*, което вещае, ведно с величието си, винаги много неизвестности? В известен смисъл Ерусалим е светът. Оттук нататък, на каквато и идея за интерпретация да сме подвластни, имаме един скрит, съкровен диалог, между учения, *разкриващ* с вещина езиковата картина на света (с помощта на цветовете в Петокнижието), и твореца, *видял* картина на света (чрез свое собствено полагане на цветовете).

Да, „*Цветът в Петокнижието*“ започва с *маслен пастел и суха игла*, а не с *библейска херменевтика*. Това е смущаващо, но не защото е неразбираемо, а защото рискува да остане незабелязано. Сигурен съм: някои от читателите

¹ От 14 до 28 февруари 2018 г. софийската галерия „Сезони“ съвместно с Издателска къща „Кибера“ представиха изложбата на проф. дфн Мони Алмалех „Книги в картини“.

на Мони Алмалех са били изненадани от анонса за тази изложба, защото не са обърнали достатъчно внимание на факта, че пишейки своите книги, той не просто ни завещава *и* част от творческите си търсения в областта на изображението (там, където стаено ни очаква едно друго присъствие и разбиране за цвета – отвъд езика), а че представя на читателя един *мълчалив* диалог между образ и слово, чийто глас един ден вероятно ще пожелае да усилва. Днес е денят на това *усилване*.

„Книги в картини“: към какво всъщност ни приканва авторът чрез заглавието на изложбата си? Очевидно най-простото – да *видим* „**картините** в книгите“ – отдавна е зад гърба ни, защото би означавало да спрем до тяхната илюстративна природа. Зад гърба ни е още едно усещане – че картините живеят в книгите по два начина: цялостно представени, в естествени цветове, или чрез свои детайли, най-често компютърно обработени, в черно-бяло (вероятно за да направи по-видима тяхната структура), които прорязват определени пространства от книгите – типичен случай са изображенията в „*Светлината в Стария завет*“, „*Тъмнината в Стария завет*“ и „*Червените кодове в Стария завет*“. С радикалното преобръщане на посоката, „Книги в картини“ е покана *отвъд илюстративното*. В контекста на изложбата то води до няколко възможни следствия. Едно от тях изисква свръхинтерпретирание: *трансформиране на книгите в картини*. Неочакваната метаморфоза е постижима по няколко начина.

Най-напред ще използвам фигурата на широкогълния обектив, за да имам максимално голяма визия към текста. Бихме могли да *открием* в картината снети перспективи към текста, допълнителен ключ за разбиране на словото, и да го разпрострем върху целия текст. Книгите – като приближение и разбиране – са кодирани не само в собствения си езиков свят, но и *в* картините. Библейският свят е постижим чрез словото, но и чрез образа. Езикът *за* цвета влиза в диалог с езика *на* цвета (Ерусалим е общ интерпретант и за двете). Разбирането на картината дава ново, допълнително разбиране за книгата – диалог извечен, до болка познат. Гледам картината, за-да-разбера-книгата. Но също така е възможно и обратното – да използвам текста като перспектива към картината. Картината е епиграф: с огромен семиотичен потенциал, но и с риск да бъде подминат (Издателска къща „Кибеа“ предлага елегантно решение на този проблем: докато в по-ранните книги на Мони Алмалех, издадени в други издателства, картината живее сама в пространството на книгата, сега тя има втори живот: първо самата картина оживява – освен на корицата – в множество нови черно-бели детайли вътре в текста, към които, второ, прилепват и детайли от други картини). Картината-епиграф хвърля проспекции към текста, текстът на свой ред може да я осмисли ретроактивно.

Събитието, което ни събира, предполага и друго разбиране за това как книгите могат да бъдат видени като картини и подсказва употребата на друг

обектив: първо кориците да *израснат* до степен да бъдат самостоятелно наблюдавани, след това корицата болезнено да се изреже до рамката на изображението. При тази фигура на *фотоувеличението* метаморфозата отново е налице: книгите са смалени като слово, за да бъдат увеличени като образ – оправдана жертва в името на събитието. Вглеждам се в картината, за-да-разбера-самата-нея; преоткривам я. Картината е заглавие. Семиотичният потенциал не буди съмнение. В този случай, за разлика от епиграфа, картината не може да бъде подмината. Да, в изданията на „Кибеа“ някои разпилени из текста заглавия-картини трябва да бъдат сглобявани наново, както и да се извърши една реконструкция по отношение на цвета, но картината е тук и говори. Картината-заглавие подсказва, че текстът ще се връща към нея.

Мони Алмалех очевидно настоява *картините да не бъдат подминати*, а пътищата на метаморфозата остава на зрителя/читателя. Но едва ли би бил доволен, ако читателят с фотоувеличението спре до значимостта на изображението и не взаимопроникне картината с текста. Упражнението на вглеждане сега е с обърната посока – не в картината (виждам) книгата, а *в книгата* (виждам) *картината* – но и двете са посоки на диалог, който очаква да бъде чул.

И така: да видиш книгите-като-картини, да виждаш чрез картините, е измамно предпочитание на картините пред книгите. Ако тази изложба има обект, това не са картините, а *диалогът*, който протича между картините и книгите, с обратими посоки на съответствие. До този момент сякаш ни е интересувал пишещият Мони Алмалех. Сега, в момента, в който вълнението е очаквано пренасочено към художника Мони Алмалех, аз откривам – ведно с увеличения свят на картините – нова, още по-силна покана към вглеждане в писането, към новата му функция – да разказва за картините. Покана да видя, че в световите, които изгражда и заради които книгата е, има и спомен за картината, мълчалив разговор с нея. Логично е, че (досега) картините са ми помагали да видя по още един начин текста. Логично е също да осъзная (днес), че мога да се вгледам в картините и заради самите тях, без непременно да ги подчинявам на текста. Най-логичното сякаш обаче е да видя как в тази смес пулсира холограмата на автора; как и текстовете могат да ми помогнат да видя картините – те са другото на търсенията в библейския свят. Онова, заради което – в един определен етап от своя живот – картините влизат в текстовете. Мони Алмалех предлага език *за* цвета и език *на* цвета – но не като два отделни езика, а чрез тяхното *сдвояване*. И ако от една гледна точка е вярно, че картините влизат в текстовете, не по-малко вярно е, те текстовете влизат в картините; *избират ги*. Като читатели/зрителни ние сме в един много по-богат свят на внушения, които поотделно словото и образът не могат да постигнат. Универсалии на човешкия опит, културни единици, кодове, усещания – в тяхната непреводимост – са положени незабележимо заедно в книгите и забележимо заедно в изложбата. От посетителя на изложбата нескрито се изисква да бъде

и *читател* на книгите на Мони Алмалех, за да улови *пълнотата* на разговора. В противен случай той просто ще дари картините със свой изолиран живот, от който авторът им отдавна ги е лишил в името на диалогичното слово.

Картините като поява са доста по-ранни от книгите (изключение прави „Библейски огънове“ от 2014 г., която прилепва към корицата на „Червените кодове в Стария завет“ от същата година). Създава се усещане за ранно посягане към езика *на* цвета (картините) и по-късно посягане към езика *за* цвета (книгите), което е на път да изпише посока на съответствие и... да подведе. Защото в мисълта на автора картина и книга може да са родени и живели заедно, но може да се редуват; да се допълват и осмислят взаимно, или пък да се конкурират, борейки се за надмощие в полето на смисъла. Но едва ли са безучастни едни към други. Почти си представям как пред пишещия „*Цветът в Петокнижието*“ Мони Алмалех стои дълги години „*Усещане за Ерусалим*“ – питаща, подсещаща, вдъхновяваща, излизаща извън своята рамкираност, забравяща, че е просто картина. И как *накрая*, след много безсънни нощи и дни, картината дочаква появата на книгата, как двете вече не са *отделно*, а *заедно*. Така, както заедно те са били дълго време в авторовото съзнание, така са и най-сетне в текста, пред читателя: ето едно съкровено споделяне. Картините и текстовете са *карти на една и съща територия*, в която кръжи мисълта на Мони Алмалех: Старият завет, цветът (цветовостта), езикът (изказа). И читателят/зрител трябва да ги чете именно като *карти* – едновременно отделни, но и заедно. Само в своето наслагване те представят пълнотата на територията.

Най-вероятно в авторовото съзнание картините и книгите – като пронизан от общ дух проект – са родени заедно. И са търсели, като платоновии половинки, своите форми на заедност в света, с тази особеност, че картините е трябвало да дочакват текстовете в тяхното по-бавно узряване, за да прилепнат отново към тях. И тук за мен е най-важното. Картините са имали свой самостоятелен живот преди текстовете, не зная доколко видим и доколко достъпен за другите. И когато идва време и текстовете да заживеят самостоятелен живот, авторът е на прага на избор: с първото дихание на текстовете някои от съществуващите вече картини оживяват *повторно*. Не в своята самостоятелност, като „отнемат“ възможността и на текстовете да бъдат самостоятелни. Бих искал това да се забележи, то показва колко много внимание оказва самият автор на картините и на техните внушения, на техните връзки с текстовете, с които заживяват заедно. Картините са осъдени на *удвояване*: за някои то вече се е случило. За други, предполагам, предстои – това са картини в очакване, *копнеж-по-бъдещо-слово* (убеден съм, библейско), с чиито смисли ще се взаимопроникнат. За този нереализиран копнеж на картини по книги не съм сигурен, че би трябвало да се говори днес. За реализирания съм изкушен да кажа няколко думи, колкото да очертая възможна посока на разговор, към който всеки посетител на изложбата би могъл да се присъедини.

Срязани от рамката корени, изплъзващи се от погледа, пробягват като посоки – не толкова на въображаемите нови фигури на изображението, колкото като фигури на смисъла. Това е триптихът „*Корени*“. Със своя ризоматичен устрем той представя модел за мислене на света. „*Корени 1*“ е дърво на Порфирий, копнеещо по ризома, срязано на живо, без начало и край. Но това е и усещането за езика на цветовете, извикано да илюстрира: изследователско усилие, което въпреки своята методологична подреденост, вярва в безкрайността на интерпретацията. Неслучайно „*Корени*“ се родее с „*Наука*“ (*Познание*) от 1982 г., в която дървото на Порфирий е истински лабиринт – семиотична вселена, мрежа от интерпретанти, фактически безкрайна – тук, невидими за погледа, изтичат цветовете кодове в Стария завет и очертават бъдещи посоки на все още ненаписани книги. Без да е върху корица на книга, „*Наука*“ (*Познание*) живее снета в „*Корени 1*“, защото е част от нейната същност, но и в „*Корени 2*“, в чийто ярък диск сякаш провижда реализиран своя бъдещ проект.

„*Усещане за Ерусалим*“ е палимпсест. Зеленото пробягва върху жълтото (златното); под него, на места и под зеленото, провиждаме червено; хоризонтално-диагоналните набраздявания върху жълтото (златното) едновременно са толерантност (да се видят и други цветове), но и болнавоост, разпад (нехомогенна структура, разядена от други цветове), но и мечтание (сфумато визия, смътно очертано желание), което не познава застой. Не можеш да четеш нито един цвят, без да четеш едновременно с него и останалите. Като съдбата на Ерусалим: пластове история (неволно се сещам за алегоричното, но всъщност и буквално, почистване на пластове отпадъци и земя, за да се открие точното местоположение на Соломоновия храм). Картината навява спомени за мъглявина, сътворение, това ще рече и Начало, някъде там, в безкрая, невидимо за нас, но видимо за окото (сега всички виждаме слънцето като всевиждащо око), Неговото присъствие, което изисква да се изтъче Петокнижието в слова и облече в цветове и смисли. Книгата, която следва след тази картина, се опитва да подреди изящно света, да го таксономизира, да го мислим като категории. Но картината обезкуражава – дали тази подреденост не е просто временно възможна? Дали човешкият ум може наистина така да обхване света и да го види като безукорна парадигма, пък било само по отношение на цветовете? Дали това не е Божия територия, върху която на човек е позволено временно само да картографира? „*Усещане за Ерусалим*“ е стаена и в част от замаха на друга картина, „*Второто пришествие*“ (1992), привидно уж също останала без книга. Укротила яркостта на нейните цветове, тя е като детайл от нейното общо композиционно послание, успокоено, но знаещо, че връзката на чаканото събитие с Ерусалим е по-жива отвсякога.

Така мога да мисля всяка една от картините – лишавайки я от собствени смисли, обвързвайки я със смисъла на книгите. Но книги не само на Мони Алмалех, но и на други, в които и Библията ще се окаже част от водовъртеж. За да удържа този неочакван устрем, ще остана само при сътвореното от автора. Вече не само картините му израстват като принадлежаща стойност на неговите книги, а и обратното. Картини и книги са преплели като корени логическия езиков порядък за цвета с природното цветово безпокойство; библейските словесни търсения – с цветовете усещания за библейско. В попълната синестезия (тук чувам *гласа* и на музиката) читателят/зрител е все по-малко сам в библейските светове на Мони Алмалех. И все по-малко вярващ, че днес е поканен да разглежда само картини.

Проф. дфн Мирослав Дачев

Катедра „Кинознание и драматургия“

Национална академия за театрално и филмово изкуство

Адрес: ул. Г. С. Раковски 108 А, 1000 София, България

✉ midachev@abv.bg

Prof. Miroslav Dachev, DSc

Department “Film Studies and Dramaturgy”

National Academy for Theatre and Film Arts

Address: 108A G. S. Rakovski Str., 1000 Sofia, Bulgaria

✉ midachev@abv.bg